GAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY • 12. ÉVF. 4. SZ. • 2025. DEC. • DOI: 10.33926/GP.2025.4.4

SZÁLLODÁK PÉNZÜGYI TELJESÍTMÉNYÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE ROMÁNIA ÉS MAGYARORSZÁG TEKINTETÉBEN[1]

Lőrincz Annamária[2]

ABSZTRAKT

A turisztikai szektor válságokra adott pénzügyi válaszai terén hiányoznak azok a közép-kelet-európai, országok közötti elemzések, amelyek integrált módon értékelik a COVID–19-járvány előtti, alatti és utáni időszak pénzügyi teljesítményét, valamint az iparág heterogenitását figyelembe véve klaszterelemzéssel vizsgálják azt. A tanulmány ezt a kutatási hiányt pótolja a romániai és magyarországi szállodák összehasonlító klaszterelemzésével.

A kutatás a szállodaiparba tartozó vállalkozások (NACE 5510) pénzügyi teljesítményének összehasonlító elemzését mutatja be Románia és Magyarország viszonylatában, a 2018–2022 közötti időszakra fókuszálva. A vizsgált periódus lefedi a COVID–19 által kiváltott gazdasági recesszió előtti, a válság alatti, valamint az azt követő helyreállás kezdeti szakaszát. Az elemzés az EMIS nemzetközi vállalati adatbázis pénzügyi adataira épül (N=1029; ebből 793 román és 236 magyar vállalat), és három átfogó jövedelmezőségi mutató (ROA, ROE, ROS) alapján, klaszterelemzési módszerek alkalmazásával történik. Az eredmények alapján mindkét országban hét klaszter különíthető el, amelyek három teljesítménykategóriába (jól, közepesen és rosszul teljesítő) sorolhatók. A román vállalatok körében nagyobb szórás és erőteljesebb klaszterkülönbségek figyelhetők meg, míg a magyar mintára inkább kiegyensúlyozottabb, de relatíve alacsonyabb teljesítményszint jellemző. A klaszterek vagyoni és tőkeszerkezeti elemzése alapján megállapítható, hogy a kisebb eszközállománnyal és magasabb tőkeerősséggel rendelkező vállalatok ellenállóbbnak bizonyultak a krízis során. A kutatás rávilágít arra is, hogy a két ország szálláshelyszolgáltatói eltérő módon reagáltak a gazdasági visszaesésre, ami mélyebb strukturális különbségekre utal. Annak ellenére, hogy a magyar szektor fejlettebb turisztikai infrastruktúrával rendelkezett, a válság hatásait súlyosabban érezte, mivel nagyobb mértékben függött a külföldi turistaforgalomtól. Ennek következtében a magyar vállalatok esetében 2023-ig sem történt meg a reál értelem-

1 A jelen munkát Magyarország Collegium Talentum programja támogatta.

2 *Lőrincz Annamária* doktorandusz, Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola; egyetemi tanársegéd, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Csíkszeredai Kar, Gazdaságtudományi Tanszék. E-mail: lorinczannamaria@uni.sapientia.ro.

ben vett visszatérés a 2018-as reál árbevétel szinthez, míg a román vállalatok gyorsabban alkalmazkodtak és eredményesebben zárták a krízis utáni korai időszakot.

JEL-kódok: L83, G30, C38, Z32

Kulcsszavak: pénzügyi teljesítmény, klaszterelemzés, szállodák, összehasonlító elemzés, Románia, Magyarország

1. BEVEZETÉS

A turisztikai szálláshelyek zavartalan működésének alapfeltétele a biztonság és a stabilitás (Alreahi–Bujdoso, 2024). E feltételek számos dimenziót érintenek, beleértve a környezeti, társadalmi, egészségügyi és gazdasági szempontokat. Amennyiben ezen feltételek nem adottak, az a szektorban működő vállalkozások pénzügyi teljesítményére szignifikáns hatást gyakorolhat. A válságok ugyanakkor az emberiség történetének állandó velejárói. A természeti katasztrófák általában súlyosabb gazdasági visszaesést idéznek elő a gyengébb gazdasági háttérrel rendelkező régiókban, míg a fejlettebb országok gyorsabban és rugalmasabban reagálnak (Rosselló et al., 2020). Érdekes paradoxonként említik ugyanakkor a kutatók, hogy bizonyos esetekben a válságokat követően átmeneti látogatószám-növekedés is tapasztalható (Smeral, 2010), amelyet a fogyasztói szemléletváltás, a promóciós kedvezmények és a médiavisszhang együttes hatása idézhet elő. Ugyanakkor nem minden krízis jár rövid távú élénküléssel: a társadalmi konfliktusok, mint a terrortámadások és háborús helyzetek gyakran a turizmus teljes leállásához vezetnek (Baker, 2014; Tomej–Bilynets, 2024). Az egészségügyi krízisek, mint amilyen a kutatás időtávját is érintő COVID–19 járvány volt, szintén súlyosan érintették az ágazatot (Donthu–Gustafsson, 2020; Droj–Droj, 2021; Farkas et al., 2022; Kumar, 2021; Mihalciuc, 2022; Nguyễn Thị Xuân, 2022; Nugroho et al., 2023). A pénzügyi válságok közül a 2008-as globális válság jelentős hatást gyakorolt a turisztikai szektorra. Bár a visszaesés mértéke számottevő volt (Smeral, 2010; Song–Lin, 2010), egyes kutatások arra mutatnak rá, hogy a belső turisztikai iparág megerősödését is elősegítette (Sheldon–Dwyer, 2010). Hasonló jelenség volt megfigyelhető Románia esetében is a COVID–19 által kiváltott gazdasági krízis következtében (Orîndaru et al., 2021), amikor a belső turisztikai piac szintén erősödést mutatott, viszont a válság következményei a szektorra nézve jóval mélyrehatóbbak voltak.

A válságok hatását kiemelten fontos elemezni annak érdekében, hogy a desztinációk döntéshozói hatékony intézkedéseket hozhassanak a helyreállítás, az újjáépítés és a marketing területén (Rosselló et al., 2020), valamint, hogy felkészültebben reagálhassanak a jövőbeli krízishelyzetekre. A megfelelő válaszlépések különösen fontosak, mivel a turizmus szoros kapcsolatban áll más gazdasági ágazatokkal,

így a krízishatásai nem elszigetelten, hanem egymást erősítve vagy tompítva jelennek meg (Arie–Nagy, 2023; Dedkova–Gudkov, 2020). Mindezek miatt a kutatás célja a magyar és a román turisztikai szálláshelyek teljesítményének vizsgálata és összehasonlítása az egészségügyi válságot is magába foglaló 2018-2022-es időtávban, pénzügyi mutatószámok és ágazatspecifikus mutatószámok mentén utóbbiak esetében kitekintve a 2023-ra is.

Románia és Magyarország két szomszédos közép-kelet-európai ország hasonló gazdasági fejlődési pályát járt be posztszocialista országként, viszont turisztikai szerkezetük eltérő. Magyarország turizmusa erőteljesen nemzetközi orientációjú, Románia esetében a belföldi turizmus dominál. Az ebből adódó strukturális különbségek eltérő alkalmazkodási és válságkezelési mechanizmusokat feltételeznek, amelyek összehasonlító elemzése értékes információt nyújthat a turisztikai vállalatok ellenálló képességéről, hozzájárulva a közép-kelet-európai turisztikai szektor komparatív pénzügyi elemzéseinek bővítéséhez, megerősítve a regionális heterogenitás tényállását.

Nemzetgazdasági szinten 2019-ben Magyarországon minden tizedik vállalkozás tevékenysége kötődött a turizmushoz, az ágazat a GDP 8,3%-ához járult hozzá. Ezzel szemben Romániában a hozzájárulás 2,3 százalékponttal alacsonyabb volt (WTTC, 2022). A foglalkoztatottsági adatok szerint Magyarországon a szektor a nemzetgazdasági foglalkoztatottak 9,3%-át tette ki, míg Romániában ez az arány 2,6 százalékponttal volt alacsonyabb. Már ezen makrogazdasági mutatók is jelzik, hogy a turizmus nagyobb gazdasági súlyt képviselt Magyarországon. Az EU-s átlaghoz viszonyítva azonban mindkét ország elmarad: az uniós szinten mért GDP-hozzájárulás 1,2, a foglalkoztatottság aránya pedig 1,9 százalékponttal magasabb a magyar értékhez képest (UNWTO, 2019). A COVID–19 válság 2020-ra a turizmus globális GDP-arányos hozzájárulását 50,4%-kal csökkentette. Magyarországon a visszaesés mértéke 53,8% volt, míg Romániában 9,6 százalékponttal kisebb. A magyarországi csökkenés tehát meghaladta a globális átlagot is (WTTC, 2022). A foglalkoztatás visszaesése hasonló mintázatot mutatott: Magyarország esetében 3,4 százalékponttal nagyobb volt a csökkenés, mint Romániában.

A helyreállási folyamat eredményeként 2023-ra a turizmus GDP-arányos hozzájárulása Magyarországon elérte a 6,27%-ot, ami még mindig 2 százalékponttal elmarad a válság előtti szinttől. Romániában ez az elmaradás 1,8 százalékpont volt (WTTC, 2024). Ebből arra következtethetünk, hogy Magyarország gazdaságát a vizsgált szektor tekintetében súlyosabban érintette a krízis, és a felépülés üteme is lassabb volt. A COVID–19 világjárvány munkaerőpiaci hatásai ágazatokon belül jelentősen eltértek, míg a tudásalapú iparágakban a távmunka gyorsan alkalmazható volt, addig a turizmus és vendéglátás ágazataiban a személyes jelenlét elengedhetetlen maradt (Szenderák et al., 2025). Emiatt a turisztikai vállalkozások válságállósága alacsonyabbnak bizonyult más szektorokhoz képest.

A jelen kutatás a pénzügyi teljesítmény mérésére vonatkozó legátfogóbb mutatókra épít (ROE, ROA, ROS), amelyeket a szakirodalom is széles körben elfogad a turisztikai szektor vizsgálata során (Panno, 2019).

A kutatási cél alapján a következő kutatási kérdéseket fogalmaztuk meg:

K1: Milyen különbségek és hasonlóságok figyelhetők meg a romániai és a magyarországi szálláshelyszolgáltató szektor ágazatspecifikus mutatószámai között, a vizsgált időszakban, és milyen okok húzódnak ezek mögött?

K2: Milyen jellemző teljesítménycsoportok azonosíthatók a szállodák körében a jövedelmezőségi mutatók (ROA, ROE, ROS) alapján, klaszteranalízis segítségével?

K3: Milyen strukturális különbségek mutathatók ki a román és a magyar klaszterek között a vállalatok pénzügyi teljesítménye tekintetében?

A továbbiakban bemutatjuk a magyarországi és romániai NACE 55-ös besorolású szálláshely-szolgáltató vállalkozások ágazati helyzetét a vendégéjszakák száma, a turisztikai intenzitás, a reál árbevétel, a turisztikai sűrűség, a kapacitásméret és a kapacitáskihasználtság mutatói alapján a 2018-2023-as időtávban. Ezt követi a pénzügyi teljesítményen alapuló összehasonlító elemzés anyaga és módszertana, amely klaszteranalízis segítségével három jövedelmezőségi mutató (ROA, ROE, ROS) alapján vizsgálja a szállodák teljesítményét, a 2018-2022-es időtávban. Az Eredmények fejezet a klaszterek szerinti összehasonlítást tartalmazza, részletesen ismertetve a teljesítményprofilokat és a strukturális különbségeket. A tanulmány záró szakaszában összegezzük a főbb következtetéseket, gyakorlati és stratégiai javaslatokat, valamint a további kutatási irányokat.

2. TURISZTIKAI SZÁLLÁSHELYEK TELJESÍTMÉNYE ÉS SZERKEZETE MAGYARORSZÁGON ÉS ROMÁNIÁBAN

A következőkben Magyarország esetében a TEÁOR 55-ös, míg Romániát tekintve a CAEN 55-ös gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályába tartozó szálláshelyszolgáltató vállalkozások és ezek összehasonlítása kerül bemutatásra ágazatspecifikus mutatók mentén a 2018–2023 közötti időszakban. Globális szinten a 2019-es év a turizmus számára kiemelkedőnek tekinthető (Elitzur et al., 2021; Millaku et al., 2022.), amely referenciaévként is nevezhető. Ezt követte a COVID-19 gazdasági és egészségügyi válság okozta drasztikus visszaesés (Donthu–Gustafsson, 2020; Droj–Droj, 2021; Kumar, 2021; Mihalciuc, 2022; Nguyễn Thị Xuân, 2022).

Magyarország esetében a szálláshelyszolgáltató vállalkozások árbevétele reál értelemben 59,7%-kal maradt el a 2018-as referenciaértéktől. Ezzel szemben Romániában a visszaesés mértéke 19,2 százalékponttal alacsonyabb volt. A mélypon-

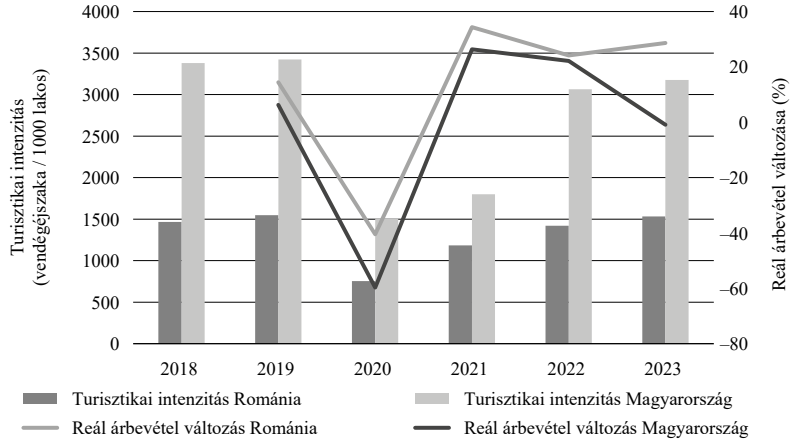
tot követően, a felzárkózási időszakban az árbevétel reálértéke Magyarországon 2021-re 26,3%-kal, 2022-re pedig 22,1%-kal nőtt. 2023-ban azonban, többek között a magas inflációs környezet hatására is, nem sikerült reál értelemben tovább növelni az árbevételt; sőt, 1%-os csökkenés volt tapasztalható az előző évhez képest.

Románia esetében 2021-ben az árbevétel reálértékének növekedése 8,1 százalékponttal, 2022-ben 1,9 százalékponttal, míg 2023-ban már 29 százalékponttal volt magasabb, mint a magyar érték, ami gyorsabb konvergenciát jelez. Ennek eredményeképpen 2023-ra Románia elérte reál értelemben a 2019-es referenciaértéket, amit Magyarország vonatkozásában nem lehet megállapítani.

A vendégéjszakák számát tekintve Magyarországon 2020-ban 56%-os visszaesés következett be, ezt 2021-ben 19%-os, majd 2022-ben 69%-os növekedés követte. A bővülés üteme 2023-ra jelentősen lelassult, mindössze 3,5%-kal emelkedett a vendégéjszakák száma (KSH, 2023). A romániai adatok az árbevétel alakulásával párhuzamos tendenciát mutatnak: 2020-ban 4 százalékponttal kisebb volt a visszaesés, míg 2021-ben 37 százalékponttal nagyobb növekedést regisztráltak, mint Magyarországon. A következő évben a romániai növekedés elmaradt a magyarországi értéktől, azonban 2023-ban ismét 4,5 százalékponttal magasabb teljesítményt ért el (*1. ábra*).

Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy míg árbevétel tekintetében Románia 2023-ra elérte a 2019-es reálszintet, addig a vendégéjszakák számának vonatkozásában egyik ország sem tudta visszanyerni a kríziselőtti teljesítményszintet (INSSE, 2025).

1. ábra
Turisztikai intenzitás és a reál árbevétel alakulása (vendégéjszaka/1000 lakos; %) Románia és Magyarország esetében, 2018-2023

Forrás: saját szerkesztés KSH, INSSE 2025 alapján

Fontos kiemelni, hogy a két ország területi és népességi jellemzői szignifikáns mértékben eltérnek, ezért indokolt a turisztikai teljesítmény vizsgálata sűrűségi és relatív mutatószámok alapján is. A turisztikai intenzitás alapján, amely az adott térségben regisztrált vendégéjszakák számát az állandó lakosság ezer főjére vetítve fejezi ki, egyértelműen megállapítható, hogy a szálláshelyszolgáltatási ágazat súlya Magyarországon számottevően nagyobb, mint Romániában: 2018-ban az intenzitás értéke 2,3-szor volt magasabb. Ezt a különbséget megerősíti a szektor GDP-hez való hozzájárulásának mértéke is, amely Magyarországon 2,3 százalékponttal magasabb volt 2019-ben, mint Romániában (WTTC, 2022), jelezve a fejlettebb turisztikai infrastruktúrát és a nemzetközi szinten erősebb turisztikai vonzerőt.

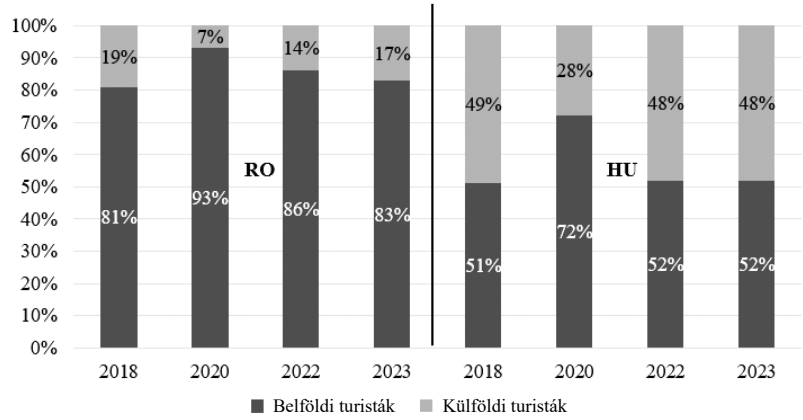
A válság időszaka azonban csökkentette a különbséget: 2020-ban a turisztikai intenzitás értéke Magyarországon már csak kétszerese, 2021-ben pedig 1,52-szerese volt a román értéknek. 2023-ra Magyarország esetében nem sikerült elérni a 2018-as intenzitásiértéket, míg Románia ezt a mutatót tekintve is, felzárkózott a kríziselőtti szinthez hasonlóan, az árbevétel alakulásához.

A turisztikai sűrűség, azaz a területre vetített vendégéjszakák száma, további fontos összehasonlítási alapot kínál, figyelembe véve a két ország földrajzi méretét. A válság előtti időszakban (2018–2019) Romániában az átlagos sűrűség 123 vendégéjszaka/km^2 volt, míg Magyarországon 355 vendégéjszaka/km^2, azaz 2,87-szeres különbség mutatkozott. A válság során, 2020-ra ez az érték Romániában 61-re, Magyarországon 157-re csökkent. 2023-ra a sűrűségi mutató Magyarországon 2,68-szor magasabb maradt, tehát a különbség némileg mérséklődött, jelezve, hogy Románia kis mértékben javított pozícióján a kiinduló állapothoz képest.

Hasonlóan a többi relatív, normalizált mutatószámhoz, a recesszió hatására a két ország közötti különbség Románia javára csökkent, ez a konvergencia irányába mutató strukturális alkalmazkodásra utal.

E két közép-kelet-európai ország turisztikai mutatóinak eltérése mögött több gazdasági és strukturális tényező húzódik meg. A kezdeti állapotok alapján Magyarország egy fejlettebb és diverzifikáltabb turisztikai szerkezettel rendelkezett, ám ez a válság hatására sérülékenyebbnek bizonyult. Ezzel szemben Románia, bár kezdetben hátrányból indult, gyorsabb és kiegyensúlyozottabb felzárkózási pályát mutatott.

2. ábra
Turisták megoszlása (%) Románia és Magyarország esetén, 2018-2023

Forrás: saját szerkesztés KSH, INSSE 2025 alapján

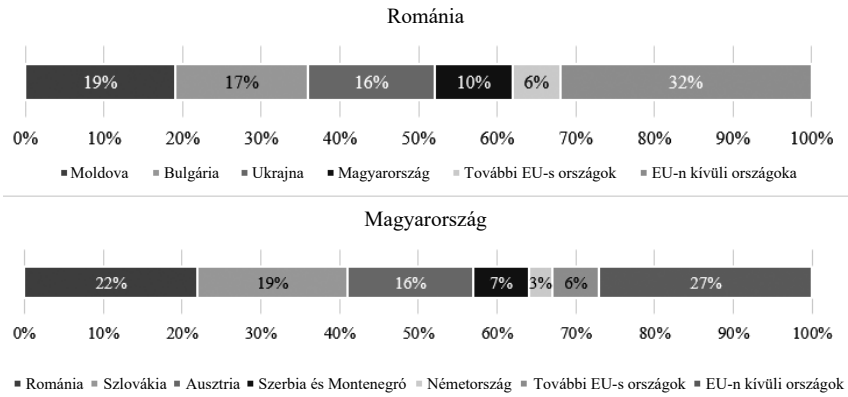
A turisztikai szektor válságállóságát befolyásoló egyik legmeghatározóbb tényező a szolgáltatást igénybe vevő személyek állampolgársága, vagyis, hogy belföldi vagy külföldi turistákról van-e szó. A COVID–19-járvány miatt bevezetett restrikciók jelentős mértékben korlátozták a nemzetközi utazásokat, így különösen erőteljesen hatottak a külföldi turisták beutazására.

Magyarországon a 2018–2019-es, kríziselőtti időszakban a kereskedelmi szállásheleyken eltöltött vendégéjszakák megoszlása kiegyensúlyozott volt: a vendégek 50–51%-a magyar, míg 49–50%-a külföldi állampolgár volt. A járvány kitörését követően, 2020–2021-ben a külföldi turisták aránya 28–31%-ra esett vissza (*2. ábra*). Ugyanakkor 2022–2023-ra az arány ismét 48–52% körül alakult, vagyis csupán 1 százalékponttal maradt el a 2018-as értékektől; ez arra utal, hogy a nemzetközi vendégforgalom strukturális értelemben nagyrészt regenerálódott.

Románia ezzel szemben markánsan eltérő turisztikai szerkezettel rendelkezik. A COVID–19 előtti időszakban is csupán a vendégek 19%-a volt külföldi állampolgár, míg 2020–2021-ben ez az arány 7–8%-ra csökkent. 2023-ra a külföldiek aránya 17%-ra emelkedett, amely még mindig nem érte el a 2018-as szintet (*2. ábra*). Ugyanakkor a romániai belföldi turizmus volumenében bekövetkező növekedés kompenzálni tudta a külföldi forgalom kiesését, és lehetővé tette a reál árbevétel szempontjából mért teljes helyreállást. A szakirodalomban is jelen van az az értelmezés, miszerint a világjárványnak Romániában volt egy pozitív hatása: megerősítette a belföldi turizmust (Orîndaru et al., 2021). Ezzel szemben Ma-

gyarországon a külföldi turisták dominanciája miatt a belföldi piac kevésbé tudta ellensúlyozni a visszaesést.

3. ábra
Turisták megoszlása (%) Romániában és Magyarországon, 2018-2023

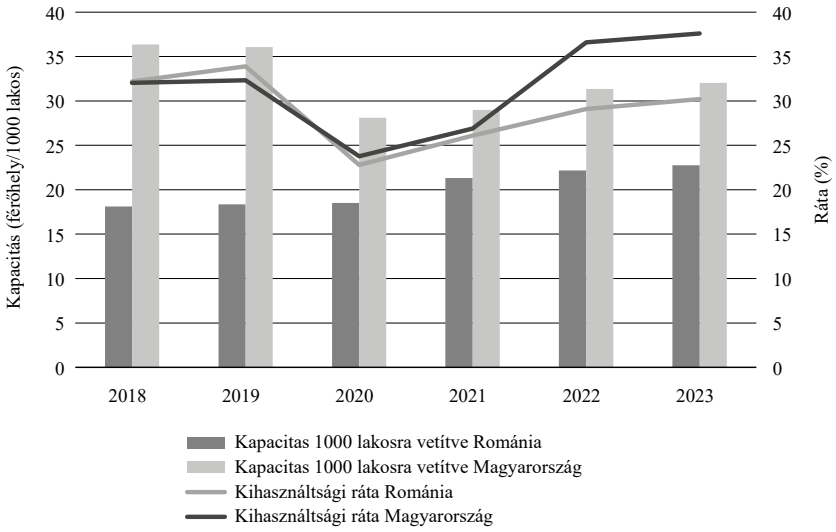

Forrás: saját szerkesztés KSH, INSSE 2025 alapján

Ha a külföldi turisták földrajzi származását tekintjük, a vizsgált időszakban Magyarországra érkező nemzetközi vendégek 97%-a Európából érkezett, (*3. ábra*). Románia esetében ez az arány átlagosan három százalékponttal alacsonyabb, ami valamivel diverzifikáltabb nemzetközi keresleti struktúrát jelez. A Magyarországra látogató turisták legnagyobb arányban Romániából, Szlovákiából és Ausztriából érkeztek. A mi Romániát illeti, a háborús konfliktus következtében 2022-ben Ukrajna előrelépett a küldő országok rangsorában, és megelőzte Magyarországot. A 2022-es év adatai szerint az Ukrajnából érkező turisták a külföldi vendégek 26%-át tették ki.

A turisztikai kapacitás (amely alatt az országban működő szálláshelyek férőhelyeinek számát értjük) 2018-ban közel azonos volt a két országban. Ugyanakkor eltérő fejlődési pályák figyelhetők meg a válságot követően. Romániában 2023-ra 22,5%-os növekedés történt a szállásférőhelyek számában a 2018-as bázisévhez képest. Ezzel szemben Magyarországon számottevő bővülés nem volt tapasztalható. A román vállalatok tehát a recesszió időszakát vélhetően a belső keresletre alapozva kapacitásbővítésre és infrastrukturális fejlesztésre használták fel, míg a magyar szálláshely-szolgáltatók körében ez a stratégiai irányvonal nem volt domináns.

4. ábra
Kapacitás, kapacitáskihasználás (férőhely/1000 lakos; %) Romániában és Magyarországon, 2018-2023

Forrás: saját szerkesztés KSH, INSSE 2025 alapján

A relatív kapacitásmutatók alapján jelentős különbségek figyelhetők meg a két ország között. Míg Magyarországon 2018-ban 1000 lakosra 36 szállásférőhely jutott, addig Romániában ennek csupán a fele. Bár Romániában 2023-ra ez az érték 23-ra emelkedett, ez még mindig 9 egységgel alacsonyabb, mint Magyarország megfelelő mutatója (*4. ábra*).

A területi eloszlást figyelembe véve, az egy négyzetkilométerre jutó férőhelyek száma, mint a turisztikai infrastruktúra sűrűségének indikátora, 2018-ban Magyarország esetében 3797 volt, míg Romániában ennek csupán 39%-át érte el. A válságidőszak során Romániának sikerült ebben a mutatóban is felzárkózást mutatnia: 2023-ra elérte az 1818 férőhely/km² szintet, amely a magyar érték 55%-ának felel meg.

A szálláshelyek kapacitáskihasználtságát illetően mindkét ország 32%-os értékről indult a vizsgált időszak elején. A 2020-as évben, a krízis mélypontján, a szálláshelyek kapacitáskihasználtsága 25% alá esett vissza , majd a helyreállítási időszakban sem haladta meg a 40%-ot. Ez az alacsony kihasználtsági arány indokolja, hogy a szálláshelyszolgáltatók a jövőbeli fejlesztési forrásaikat hatékonyabb kapacitásmenedzsmentre irányítsák.

A piacszerkezet is eltérően alakult a két országban. Magyarországon a piac koncentráltabb: 2022-ben a legnagyobb piaci szereplő a Danubius Hotels Zrt. volt, 8%-os részesedéssel a szektor kiskereskedelmi árbevételéből, amely öt százalékponttal haladja meg a romániai megfelelő értéket. A további jelentősebb szereplők között találjuk a Marriott International Inc.-t (7,41%), Accor-Pannonia Hotels Zrt.-t (6%), a New York Palace Kft.-t (3,23%), valamint a Four Seasons Hotels Ltd.-t (2,53%). A fennmaradó 63,69%-ot egyéb szálláshelyek képviselik. Ezzel szemben Romániában az ágazatban dominánsabbak a mikro- és kisvállalkozások (Droj et al., 2021), ami decentralizáltabb struktúrát jelez.

Összegezve a két ország 2018–2023 közötti időszakra vonatkozó elemzését, megállapítható, hogy Magyarországot árbevétel és vendégéjszaka szempontjából erősebben érintette a recesszió negatív hatása. Ennek hátterében az eltérő turisztikai szerkezet áll: míg Romániában 81%-os a belföldi turisták aránya, addig Magyarországon a kereslet sokkal inkább a nemzetközi turizmusra épül, 49%-os külföldi vendégaránnyal. A szállásférőhely-kapacitás Romániában bővülést mutatott a vizsgált időszakban, míg Magyarországon stagnálás volt tapasztalható. A kapacitáskihasználtság mutatója Romániában átlagosan két százalékponttal volt magasabb, de éves szinten mindkét országban 35% alatti értékek jellemezték.

Reál árbevétel szempontjából Románia 2022-re megközelítette a 2018-as referenciaértéket, ugyanakkor a 2019-es állapotot nem sikerült elérnie. Magyarország esetében a 2018-as teljesítményszint elérése sem valósult meg teljes mértékben 2023-ra, ugyanakkor a trend pozitív irányú. Mindezek alapján a magyar turizmus válság előtti fejlettebb struktúrája ellenére a román szektor dinamikusabb helyreállást mutatott a recessziót követően, amit a pénzügyi teljesítménymutatók várhatóan vissza is igazolnak.

A szakirodalomban Droj et al. (2021) empirikus kutatásában az 1 millió és 50 millió euró közötti forgalommal rendelkező turisztikai vállalatokat vizsgálta négy közép-kelet-európai országban (Románia, Horvátország, Magyarország, Szlovénia), az Amadeus adatbázis felhasználásával. A 2020-as évre vonatkozóan a forgalom 54,85%-os, a cash flow 103,94%-os, míg a foglalkoztatottak száma átlagosan 23,04%-kal csökkent. A jövedelmezőségi mutatók közül a legnagyobb visszaesést a ROE esetében tapasztalták, különösen Magyarországon és Horvátországban, ahol a szektor GDP-arányos súlya eleve magasabb volt. A ROA alakulása is hasonló tendenciát mutatott. A kutatás alapján hangsúlyozzák, hogy az eredmények hozzájárulhatnak a turisztikai szektor újjáélesztését célzó tényezők és kulcsmutatók azonosításához a régióban. Droj et al. (2021) ugyanezen országok tekintetében egy komplex teljesítményindexet dolgozott ki, amely a leggyakrabban használt pénzügyi mutatókat, ROE, ROA, ROS és SOL-t integrálja, és ezzel átfogó képet ad a vállalatok jövedelmezőségéről és fizetőképességéről, a recessziós időszak fokuszában, megteremtve a többdimenziós összehasonlítási alapot az országok között.

A válságok idején különösen fontos az eladósodottsági szint vizsgálata (Gomoi; 2021) hiszen ez alapvetően befolyásolja a turisztikai vállalatok válságállóságát. Darabos (2024) a magyar turizmus és vendéglátás szektorának elemzése során a 2008-as gazdasági világválság és a COVID–19 hatásait hasonlította össze. Eredményei alapján a két válságidőszak eltérő módon érintette a belföldi és a külföldi turisztikai utazásokat. A 2008-as válság Magyarországot később érte el, így a külföldi turisták számának visszaesése korábban következett be, mint a belföldi turistáké, de a csökkenés mértéke hasonló volt. Ezzel szemben a 2020-as válság szinte azonnal és sokkal nagyobb mértékben érintette a külföldi turistaforgalmat. Területi szempontból, míg a globális gazdasági válságnak nem voltak jelentős vesztesei a szektorban, a Covid-válság idején területi szempontból is elkülönültek a nagyobb veszteséget elszenvedők, Magyarország esetében Budapest. Kővári et al. (2024) a fürdő- és egészségturizmus vállalkozásait vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a pénzügyi teljesítmény alakulását regionális különbségek is befolyásolják, ami alátámasztja a szektor heterogenitására épülő klaszterelemzési megközelítést.

Ezen eredményekből kiindulva a következő fejezet a szállodák pénzügyi teljesítményének empirikus klaszteralapú elemzésére összpontosít, az ROA, ROE és ROS mutatók összehasonlító vizsgálatán keresztül.

3. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

A tanulmányban a romániai és magyarországi szálláshelyszolgáltató vállalatok pénzügyi és számviteli adatait elemezzük és hasonlítjuk össze, a CAEN 5510 és TEÁOR 5510 kódok szerint besorolt vállalkozások körében, amelyek megfeleltethetők a NACE 5510 „Szállodai szolgáltatás" kategóriájának (hotelek és egyéb idegenforgalmi szálláshelyek). Az elemzés alapjául az EMIS nemzetközi vállalati adatbázis szolgál, amely kizárólag olyan vállalatokat tartalmaz, amelyek éves árbevétele eléri vagy meghaladja az 1 millió USD-t.

A kutatás során kizártuk azokat a cégeket, amelyek az elemzett ötéves időszakra vonatkozóan (2018–2022) nem rendelkeztek teljes körű, minden évre elérhető pénzügyi beszámolóval. A szűrési kritériumok alkalmazását követően a végleges mintát N_{RO}=793 romániai és N_{HU}=236 magyarországi vállalat alkotta, így az összesen N=1029 vállalatra vonatkozó adatbázis képezte az empirikus vizsgálat alapját.

A vállalatok méretét, árbevételét, alkalmazotti létszámát és pénzügyi mutatószámait tekintve a minta jelentős heterogenitást mutatott, amelyet a szóródási mutatók értékei is alátámasztottak a variancia és a szórás tekintetében, ezért szükségessé vált az adatok strukturálása és homogén csoportok képzése. Az ösz-

szehasonlíthatóság biztosítása érdekében klaszteranalízist alkalmaztunk, amely egy szakirodalomban alkalmazott dimenziócsökkentő, többváltozós statisztikai módszer (Fenyves et al., 2020). A klaszterképzés alapjául három, a szakirodalomban széles körben elfogadott és alkalmazott jövedelmezőségi mutató (ROA, ROE, ROS) szolgált, amelyek alkalmazását több tanulmány is javasolja (Dang et al., 2024; Danso et al., 2020; Neacșu–Georgescu, 2024, Rákos et al., 2022). E mutatószámok alapján történő klaszteralkotás lehetővé teszi a két ország szállodáinak pénzügyi teljesítményen alapuló, statisztikailag megalapozott összehasonlítását. Ezen három pénzügyi teljesítménymutató, együttes alkalmazása lehetővé teszi a vállalati működés több dimenziójának értékelését. A ROA a vállalat eszközeinek jövedelemtermelő hatékonyságáról, a ROE a tulajdonosi tőke megtérüléséről a ROS, árbevétel-arányos nyereség arányát jelzi, amely érzékenyen reagál a működési költségek és a kapacitáskihasználtság változásaira. Ezen indikátorok együttes vizsgálata különösen alkalmas a működési hatékonyság és a tőkehasznosítás értékelésére, ezáltal jól tükrözi a gazdálkodás válságállóságát és alkalmazkodóképességét is, összhangban a kutatás célkitűzéseivel. Ugyanezen módszertani keretrendszert alkalmazva a román vállalatok elemzése már megtörtént és publikálásra került (Lőrincz, 2025), jelen kutatás hozzáadott értéke a magyar vállalatok elemzése és ezen eredmények összehasonlítása a román vállalati adatokkal.

A klaszteranalízist megelőzően azonosítottuk a kiugró értékeket minden egyes kiválasztott kulcsmutatóra külön-külön (ROA, ROE, ROS), országonkénti bontásban. A kiugró értékek detektálása a Box Plot diagramok segítségével történt. Magyarország esetében a kizárási küszöbértékek az alábbiak szerint kerültek meghatározásra: ROA esetében ±35% és +45%, ROE esetében -65% és +75%, míg ROS esetében –75% és +75%. Románia tekintetében e határértékek jelentősen szélesebbek voltak, amely a magasabb szórásértékekkel magyarázható (Lőrincz, 2025). A kiugró értékek eltávolítása után az elemzésbe bevont minta 717 romániai és 211 magyarországi vállalatot tartalmazott.

Az *1. táblázat* bemutatja a ROA, ROE és ROS mutatók alapstatisztikai jellemzőit (átlag, szórás, csúcsosság, ferdeség) országonként, az adattisztítást követően. A csúcsossági és ferdeségi mutatók értékei, valamint a Kolmogorov–Smirnov- és Shapiro–Wilk-féle normalitásvizsgálatok ($p < 0{,}05$) alapján megállapítható, hogy a vizsgált mutatók nem követik a normál eloszlást. Ennek megfelelően a későbbi elemzések során nem paraméteres statisztikai próbák alkalmazása indokolt.

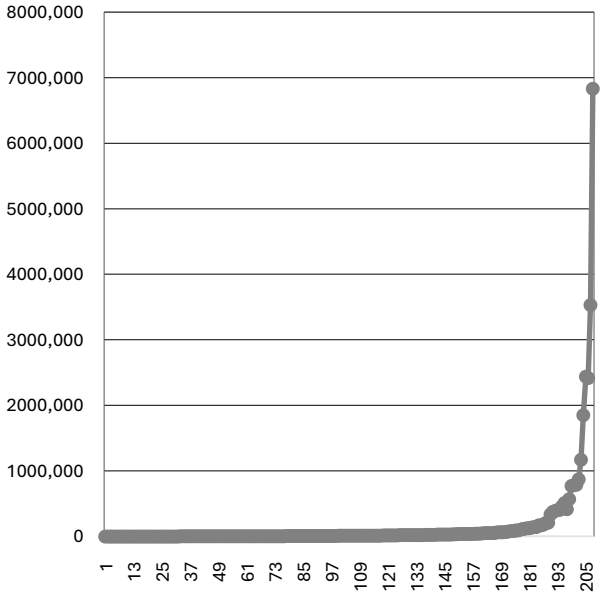
1. táblázat
Leíró statisztika a román (N = 717) és a magyar (N =211) vállalatok esetében kiugró értékek nélkül

	ROA		ROE		ROS	
Mutatók	RO	HU	RO	HU	RO	HU
Átlag	9,41	6,74	16,07	12,99	11,31	8,58
Medián	6,76	5,56	12,43	10,77	11,12	7,14
Szórás	11,08	7,75	22,7	15,88	20,86	15,51
Ferdeség	1,14	0,36	0,59	–0,29	–0,71	–0,53
Csúcsosság	2,44	5,81	2,9	4,51	3,17	7,2
Minimum	–32,65	–34,42	–70,88	–62,24	–82,13	–74,24
Maximum	62,09	40,47	99,93	74,99	79,08	71,09

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján.

A klaszterek számának meghatározása és a klaszteranalízis elvégzése a romániai adatstruktúra elemzéséhez hasonló módszertani megközelítéssel történt, két egymásra épülő lépésben. Elsőként hierarchikus klaszterezési módszert alkalmaztunk, Ward-eljárás segítségével, amely lehetővé tette az optimális klaszterszám meghatározását. Az így kapott klaszterszámot alapul véve a klaszterek elkülönítése nem-hierarchikus K-medoid módszerrel történt, a pénzügyi teljesítményt reprezentáló három kulcsmutató ROS, ROA, valamint ROE alapján . E módszertani eljárás a szakirodalomban is elismert (Fenyves et al., 2020) és alkalmas a vállalatok csoportosítására hasonló jövedelmezőségi profil szerint.

5. ábra
A klaszterek száma az Elbow-módszer alapján

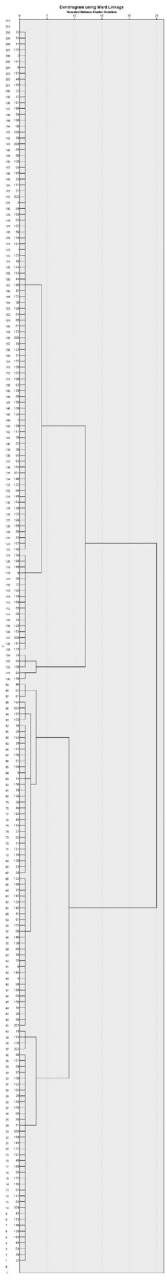

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján.

Az optimális klaszterszám meghatározása az Elbow-módszer segítségével (Deb–Lee, 2018), történt (*5. ábra*). Az ábra vízszintes tengelye a klaszterszámot, míg a függőleges tengely a klaszterezési koefficiensek értékeit mutatja. A grafikonon megfigyelhető töréspont alapján az optimális klaszterszám a magyar vállalatok esetében is hét. Ez megegyezik a román vállalatokra korábban elvégzett klaszteranalízis eredményével (Lőrincz, 2025). A *5. ábrán* látható dendrogram tovább erősíti ezt az eredményt.

Az adatbázis elemzése és az ábrák elkészítése az IBM SPSS Statistics 26.0, MATLAB, és Microsoft Excel programcsomag alkalmazásával történt.

6. ábra
Dendrogram a Ward Linkage módszerrel

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján.

4. EREDMÉNYEK

Jelen kutatás célja a Romániában és Magyarországon működő szállodák pénzügyi teljesítményének elemzése, a hasonlóságok és különbségek feltárása. A teljesítménymméréshez olyan jövedelmezőségi mutatókat választottunk, amelyeket a szakirodalom a vállalati pénzügyi teljesítmény legátfogóbb értékelésére tart alkalmasnak. Ennek megfelelően, hasonlóan a korábbi, kizárólag Romániára fókuszáló vizsgálathoz (Lőrincz, 2025) három mutató került előtérbe: a ROS, amely az árbevételre vetített nyereségességet mutatja; a ROA, amely az eszközállomány kihasználtságát jelzi; valamint a ROE, amely a saját tőke eredménytermelő képességéről ad visszajelzést. Ezeknek a relatív mutatóknak, illetve a további összehasonlításra kerülő pénzügyi mutatóknak a számítási képletei megegyeznek a romániai mintán alkalmazottakkal (Lőrincz, 2025), illetve Fenyves et al. (2020) által alkalmazottakkal.

A három kulcsmutató közötti kapcsolat vizsgálata a Spearman-féle rangkorrelációs együtthatóval történt, ennek eredményeit a 2. *táblázat* tartalmazza. A számított együtthatók mindkét ország esetében szignifikánsak, és erős pozitív összefüggést mutatnak. A legerősebb korreláció a ROA és a ROE között figyelhető meg (ρRO = 0,826; ρHU = 0,791), ami arra utal, hogy a vizsgált vállalatok esetében az eszközarányos jövedelmezőség szorosan összefügg a saját tőke arányos jövedelmezőséggel. Ez a kapcsolat különösen erősen jelentkezik a román mintában.

2. táblázat
Jövedelmezőségi mutatók közötti korrelációs összefüggés

Spearman-féle rangkorrelációs együtthatók (rho)		
Mutatópárok	**RO**	**HU**
ROA – ROE	0,826**	0,791**
ROA – ROS	0,768**	0,665**
ROE – ROS	0,658**	0,506**

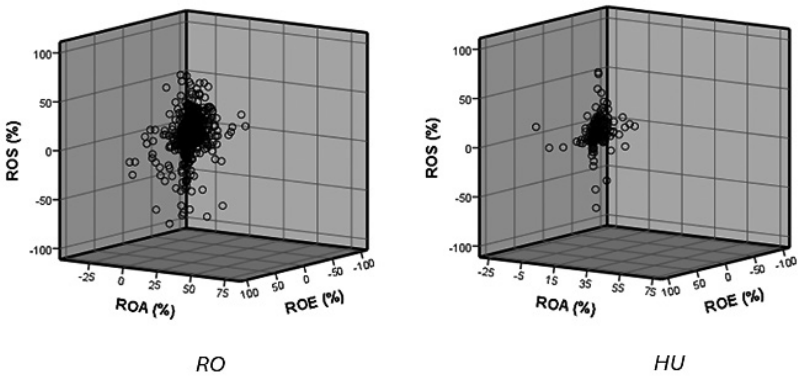
**A korreláció 0,01 szinten szignifikáns

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján.

A ROA és a ROS közötti kapcsolat erőssége arra utal, hogy az eszközhasznosítás hatékonysága és az árbevétel-alapú jövedelmezőség között hasonló teljesítménymintázat figyelhető meg. A ROE és ROS közötti összefüggés a magyar vállalatok esetében közepesen erősnek tekinthető, ami azt jelzi, hogy a saját tőke hozama csak mérsékelten függ össze az értékesítési nyereséggel.

Összességében megállapítható, hogy a korrelációs együtthatók értéke Románia esetében minden vizsgált mutatópárnál magasabb, mint Magyarország esetében (*6. ábra*). Ez a különbség a vállalati pénzügyi teljesítmény mögöttes szerkezeti eltéréseire utalhat.

7. ábra
A pénzügyi teljesítménymutatók közötti kapcsolat

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján.

A következőkben bemutatjuk a módszertani részben ismertetett klaszterezési eljárás eredményeit. A klaszterképzés alapját a három kiválasztott jövedelmezőségi mutató ötéves időszakra számított számtani átlaga képezte. Az Elbow-módszerrel és hierarchikus klaszterezéssel meghatározott optimális klaszterszám mindkét ország esetében hét klaszter lett.

A klaszterek közötti statisztikailag szignifikáns különbségek kimutatására nemparaméteres próbák kerültek alkalmazásra: Kruskal–Wallis teszt, valamint post hoc elemzésként Dunn-próba. A magyar vállalatok esetében kapott Kruskal–Wallis teszteredményeket a *3. táblázat* tartalmazza. Az eredmények alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a magyar klaszterek között szignifikáns eltérések mutatkoznak mindhárom vizsgált jövedelmezőségi mutató tekintetében (*3. táblázat*). Ugyanezen következtetés volt levonható a romániai mintán végzett klaszteranalízis esetében is (Lőrincz, 2025).

Megállapítható továbbá, hogy a klasztereken belüli szórás kisebb mértékű, mint az adott ország teljes mintájára jellemző szórás, ami megerősíti a klaszterezési eljárás érvényességét és a vállalatok homogénebb csoportosítását.

3. táblázat
Jövedelmezőségi mutatók alapján képzett klaszterek Kruskal-Wallis tesztje a magyar vállalatok esetében

Mutatók	Kruskal-Wallis teszt	df	p
ROA (%)	103,02	6	**
ROE (%)	109,61	6	**
ROS (%)	111,34	6	**

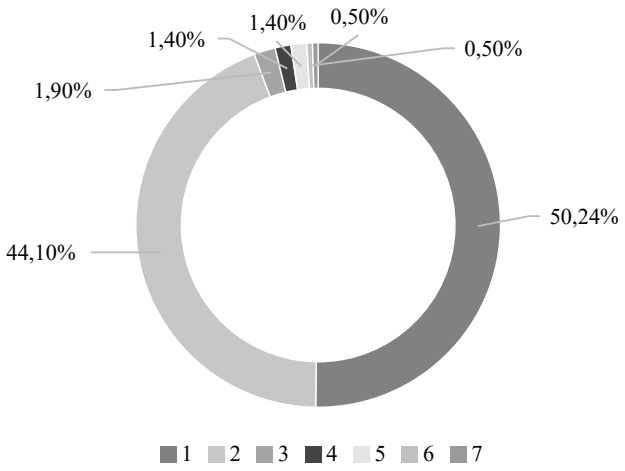
**A tesztstatisztika 0,01 szinten szignifikáns

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján

A klaszterelemzés eredményei alapján a magyarországi vállalatok túlnyomó többsége, 94,34%-a két klaszterbe sorolható, míg a fennmaradó klaszterekbe a cégek kevesebb mint 2%-a került. Ennek megfelelően a további elemzések elsősorban erre a két domináns klaszterre összpontosítanak.

Románia esetében a vállalatok 96,65%-a négy klaszterben koncentrálódik, míg a fennmaradó három klaszterben, hasonlóan a magyar mintához, egyenként 2% alatti a vállalatok aránya (Lőrincz, 2025). Ebből adódóan az összehasonlító vizsgálatok a romániai négy, illetve a magyarországi két reprezentatív klaszterre fókuszálnak.

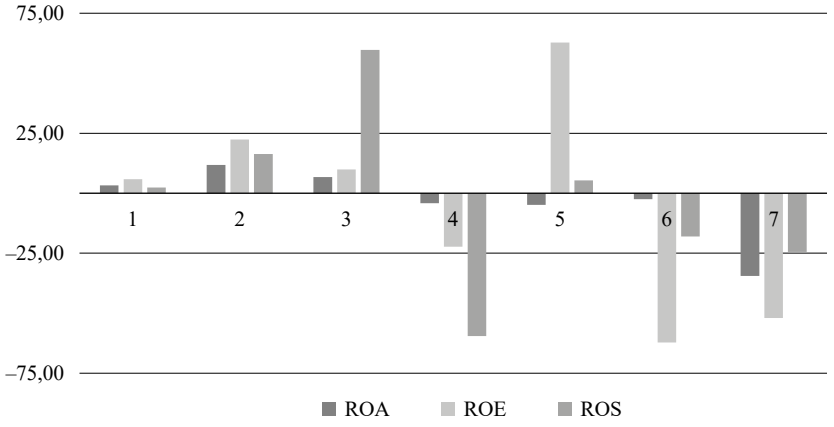
8. ábra
A klaszterekben szereplő vállalatok száma (%-ban) a magyar vállalatok esetében

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján

A 9. *ábra* a vállalatok klaszterek szerinti csoportosítását mutatja be a három jövedelmezőségi mutató, ROA, ROE és ROS, ötéves átlagos értékei alapján. Bár a szakirodalomban nincs egységes álláspont arra vonatkozóan, hogy milyen értékek tekinthetők ideálisnak, általánosan elfogadott nézet szerint a ROA és ROS esetében legalább 5%, míg a ROE esetében 10% feletti és tartósan növekvő értékek utalnak stabilan jól teljesítő vállalatra (Herciu, Ogrean–Belascu, 2011; Herman–Zsidó–Fenyves, 2022). A klaszterek teljesítmény szerinti besorolása három szint szerint történt: a jól teljesítő klaszterekre jellemző a 6% feletti ROA, 9% feletti ROE, valamint 16% feletti ROS; ide sorolható a 2-es és 3-as klaszter. A közepes teljesítményű klaszter átlagosan 3,45%-os ROA-val, 5,76%-os ROE-vel és 2,4%-os ROS-szal jellemezhető, ezt az 1-es klasztert fedi le. A gyengén teljesítő klaszterek jellemzően negatív ROA, ROE és ROS értékeket mutatnak, ide sorolható a 4-es, 6-os és 7-es klaszter. Külön említést érdemel az 5-ös klaszter, amely a ROE mutató alapján rendkívül magas értéket mutat, ez azonban torzító hatású, mivel extrém alacsony saját tőke mellett számított értékről van szó, így valós teljesítménye alapján inkább a közepesen vagy gyengén teljesítő csoportba sorolható. Fontos megjegyezni, hogy a teljes magyar minta szempontjából az 1-es és 2-es klaszterek bírnak a legnagyobb jelentőséggel, mivel ezekbe tartozik a vállalatok döntő többsége, míg a többi klaszter csak marginális arányban van jelen. Ennek megfelelően az összehasonlító elemzés a magyar minta ezen két klaszterére, illetve a román minta domináns klasztereire fókuszál. A romániai vállalatok klasztereinek elemzése már ezen a szinten lényeges eltéréseket jelez, hiszen a jól teljesítő csoportokban szereplő cégek ROA értéke 14% felett, ROE értéke 25% felett, míg ROS mutatója 19% felett alakul. A közepesen teljesítő klaszterekbe sorolt román vállalatok is magasabb értékeket mutatnak, mint a magyar megfelelőik: ROA értékük 5%, ROE-jük 8%, ROS-uk pedig 9% körüli (Lőrincz, 2025). Ez alapján megállapítható, hogy a magyar jól teljesítő klaszter a ROA és ROE tekintetében inkább a román közepes teljesítményű klaszterhez áll közelebb, mint a román jól teljesítő klaszterhez, ami a két ország szállodáinak jövedelmezőségi mutatóiban megfigyelhető strukturális különbségre utal.

9. ábra
A pénzügyi mutatók (ROA, ROE, ROS) átlagos értékei klaszterenként a magyar vállalatok esetében

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján

Százalékos megoszlás alapján a magyarországi szállodák 45,97%-a a jól teljesítő, 50,23%-a a közepesen teljesítő, míg 3,8%-a a gyengén teljesítő klaszterekbe sorolható. A romániai minta esetében ez az eloszlás 35,43% jól, 50,21% közepesen, illetve 14,36% gyengén teljesítő vállalatot mutat (Lőrincz, 2025). Fontos hangsúlyozni, hogy ez a háromszintű csoportosítás országonként önállóan, a belső eloszlások és klaszterszerkezetek alapján történt, vagyis a teljesítményszintek határai nem közvetlenül összehasonlíthatók, hanem az adott ország mintáján belüli relatív viszonyokat tükrözik. A magyar vállalatokra általában véve kiegyensúlyozottabb, de alacsonyabb szintű teljesítmény jellemző, míg a romániai vállalatok esetében nagyobb teljesítményszórás és markánsabb különbségek figyelhetők meg az egyes klaszterek között.

A következőkben a jövedelmezőségi mutatók mellett olyan további pénzügyi és vagyoni jellegű mutatók is sorra kerülnek, amelyek kiegészítik a vállalati teljesítmény átfogó értelmezését. Ezen mutatószámokat a magyar klasztereken belül átlagoltuk, majd a romániai megfelelőikkel vetettük össze; az összehasonlítást a *4. táblázat* szemlélteti. A vizualizáció elősegítése érdekében színskálás kiemelést alkalmaztunk: az adott mutató legkedvezőbb értékeit fekete, míg a legkedvezőtlenebb értékeket fehér szín jelzi. A színalapú értékelés jól visszaigazolja a korábban azonosított teljesítményszintek létezését, hiszen nem csupán a jövedelmezőségi, hanem a többi vizsgált mutató esetében is jól elkülönülnek a klaszterek. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy néhány mutató, mint például a tárgyi eszközök aránya vagy a rövid lejáratú kötelezettségek súlya nem került be ebbe a színalapú

kiemelésbe, mivel ezek értelmezésével kapcsolatban a szakirodalomban nem alakult ki egységes álláspont arra vonatkozóan, vajon milyen irányú eltérés tekinthető kifejezetten kedvezőnek vagy kedvezőtlennek.

4. táblázat
A kiválasztott mutatószámok klaszterenkénti átlagos értéke Románia és Magyarország viszonylatában

	RO				HU		RO	HU
Klaszter sorszám	1	2	3	4	1	2		
Cégek száma	360	85	184	64	106	93	717	211
A vállalkozások aránya (%)	50,21	11,85	25,66	8,93	50,24	44,08	**RO**	**HU**
Mutatók	**Öt évre vonatkozó átlagos mutatószám-értékek (2018-2022)**						**Átlagértékek**	
	RO				**HU**		**RO**	**HU**
ROA (%)	5,25	–2,72	20,59	14,49	3,45	11,75	9,41	6,74
ROE (%)	8,32	–5,19	40,55	24,65	5,76	22,41	16,07	12,99
ROS (%)	9,63	–21,6	20,93	44,91	2,41	16,37	11,31	8,58
Tárgyi eszközök aránya (%)	70,85	75,93	55,27	64,27	58,03	52,18	66,38	55,08
Tőkeerősség (saját tőke/források összesen) (%)	59,7	48,3	56,58	63,81	54,28	59,26	56,83	55,36
RLK aránya (%)	63,31	63,92	69,13	63,42	68,93	74,98	64,79	71,17
Általános likviditás	3,58	5,58	4,21	10,64	1,83	2,67	4,6	2,27
Likviditási gyorsráta	3,16	4,99	3,79	9,47	1,52	2,42	4,1	1,97
Személyi jellegű ráfordítások / Nettó árbevétel (%)	27,61	40,38	20,91	22,62	28,31	26,35	27,23	27,46
Üzemi eredmény/ Nettó árbevétel (%)	11,51	–18,1	21,93	43,59	4,81	14,66	13,05	9,27
Vevőkövetelések forgási sebessége (x)	68,35	26,35	92,44	18,27	34,27	36,99	63,56	34,79

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján.

Tőkeerősség tekintetében megállapítható, hogy még a leggyengébben teljesítő klaszterek esetében is az átlagérték megközelíti az 50%-ot, így mindkét ország vállalatai alapvetően tőkeerősnek tekinthetők. Likviditási szempontból sem tapasztalhatók jelentős problémák, ugyanakkor a romániai cégek általános pénzügyi stabilitása, a tőkeerősség és likviditás együttes vizsgálata alapján kedvezőbb

képet mutat. Ez különösen szembetűnő az azonos teljesítményszintű klaszterek összehasonlításakor, ahol a romániai 3-as és 4-es klaszterek a magyarországi 2-es, míg a román 1-es klaszter a magyar 1-es klaszter megfelelőjeként értelmezhető.

Az üzemi eredmény nettó árbevételhez viszonyított aránya a romániai vállalatok esetében magasabb: a jól teljesítő klaszthereknél az érték átlagosan eléri vagy meghaladja a 22%-ot, ami 7 százalékponttal haladja meg a magyar klaszterpár mutatóját. A közepesen teljesítő klaszterek között ez a különbség 3 százalékpont, míg a teljes mintát figyelembe véve (klaszterezés nélkül) a differencia 4 százalékpont körül alakul.

A vevőkövetelések forgási sebessége alapján a legjobb teljesítményt a román 3-as klaszter nyújtja, majd sorrendben a román 1-es, a magyar 2-es és 3-as klaszter következik. Ugyanakkor a román klaszterek esetében a vizsgált mutató alakulása lényegesen volatilisabb. Ez a tendencia nem csupán erre az egy mutatóra, hanem általánosan az összes vizsgált pénzügyi és vagyoni indikátorra is jellemző. A magyar klaszterek ezzel szemben kisebb szórással, de mérsékeltebb teljesítményértékekkel jellemezhetők, ami kiegyensúlyozottságot, de visszafogottabb fejlődési potenciált tükröz. A vizsgálat megerősíti, hogy a jövedelmezőségi mutatók önmagukban nem elegendőek a klaszterek objektív értékeléséhez; a pénzügyi és vagyoni helyzet együttes vizsgálata elengedhetetlen. A mutatók közötti koherencia a jelen kutatásban is jól látható, ami tovább erősíti a háromszintű teljesítménybesorolás relevanciáját.

A Kruskal–Wallis statisztikai teszt eredményei alapján a romániai klaszterek közötti különbségek többnyire szignifikánsak voltak; kivételt képezett a rövid lejáratú kötelezettségek súlya, amely esetében nem mutatkozott jelentős eltérés (Lőrincz, 2025). A magyar mintában ezzel szemben csupán három mutató esetében volt megfigyelhető szignifikáns klaszterkülönbség: a tőkeerősség ($H=16{,}709$; $df=6$; $p=0{,}010$), a likviditási gyorsráta ($H=17{,}809$; $df=6$; $p=0{,}007$), valamint az üzemi eredmény/nettó árbevétel ($H=70{,}397$; $df=6$; $p<0{,}01$). A többi öt mutató esetében nem volt kimutatható statisztikailag releváns eltérés. Mindez arra utal, hogy a román vállalati klaszterek közötti különbségek markánsabbak, míg a magyar klaszterek struktúrája homogénebb, ugyanakkor kevésbé differenciált teljesítményt tükröz.

A klaszterek közötti különbségek mélyebb megértése érdekében a vállalatok számviteli struktúráját is megvizsgáltuk, (*5. táblázat*). Az elemzés rámutatott, hogy a közepesen teljesítő magyar 1-es klaszter átlagosan magasabb eszközállománnyal rendelkezik, amely különösen a befektetett eszközök és tárgyi eszközök tekintetében szignifikánsan nagyobb értékeket mutat, mint a relatíve jobban teljesítő 2-es klaszter. Ennek következtében az értékcsökkenési leírás aránya is jellemzően átlagosan 2 százalékponttal magasabb ezeknél a vállalatoknál, emellett a nettó árbevételhez viszonyított kamatköltség és a személyi jellegű ráfordítások is

nagyobb súlyt képviselnek. Hasonló megállapítások a román vállalati klaszterek esetében is érvényesek voltak Lőrincz (2025).

Tekintettel arra, hogy az elemzett időszak a COVID–19 által kiváltott gazdasági visszaesést is magában foglalja, a kutatás egyik fontos megállapítása, hogy a nagyobb eszközértékkel rendelkező vállalatok számára ez az időszak pénzügyi szempontból kedvezőtlenebbül alakult. Ez különösen igaz akkor, ha a magas kamatköltségek érdemben rontották a jövedelmezőséget. Ezzel szemben a kisebb eszközállományú vállalatok átlagosan kedvezőbb teljesítményt mutattak.

5. táblázat
A számviteli adatok átlagos értékei a magyar vállalatok esetében klaszterenként

Mutatószámok	Klaszterek		Kruskal–Wallis teszt	df	p
	1	2			
Eszközök összesen	13 167 407,05	5 681 769,22	11,17	6	0,08
Befektetett eszközök	9 050 646,46	3 193 140,09	14,21	6	*
Tárgyi eszközök	8 616 576,25	3 181 484,12	14,05	6	*
Forgóeszközök	1 982 136,20	1 195 132,96	1,71	6	0,94
Rövid lejáratú kötelezettségek	1 953 571,36	919 782,93	1,65	6	0,95
Hosszú lejáratú kötelezettségek	2 188 707,07	716 882,15	10,20	6	0,12
Saját tőke	6 599 813,50	3 104 344,27	11,02	6	0,09
Értékesítés nettó árbevétele	5 953 964,15	4 351 978,88	4,71	6	0,58
Adózott eredmény	275 839,35	508 681,87	51,16	6	**
Üzemi eredmény	439 750,15	530 610,67	32,00	6	**

A tesztstatisztika **0,01; *0,05 szinten szignifikáns

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján

A Kruskal–Wallis-teszt eredményei alapján mindhárom jövedelmezőségi mutató (ROA, ROE, ROS) tekintetében szignifikáns különbség mutatható ki a két ország összesen 14 klasztere között (*6. táblázat*). A klaszterek közötti páronkénti különbségek pontosabb feltárása érdekében Dunn-féle post hoc tesztet alkalmaztunk (*7. táblázat*), amelynek eredményei a román 4-es és magyar 2-es klaszterekre mint kiemelkedően teljesítő csoportokra fókuszálnak.

6. táblázat
Jövedelmezőségi mutatók alapján képzett klaszterek Kruskal-Wallis tesztje a magyar és román vállalatok esetében

	Kruskal-Wallis teszt	df	Korrigált szignifikancia (Bonferroni)
ROA (%)	547,351	13	**
ROE (%)	643,005	13	**
ROS (%)	554,057	13	**

**A tesztstatisztika 0,01 szinten szignifikáns

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján

A ROA mutató alapján a román 1-es (közepesen teljesítő) klaszter (p = 0,006; pBonferroni = 0,56) és a román 2-es (gyengén teljesítő) klaszter (p = 0,003; pBonferroni = 0,234) szignifikánsan nem különbözik a magyar 1-es (közepesen teljesítő) klasztertől a Bonferroni-korrekciót követően. Ugyanígy nem tapasztalható szignifikáns különbség a román 4-es (relatíve jól teljesítő) és a magyar 2-es (relatíve jól teljesítő) klaszter között sem (p = 0,06).

7. táblázat
Dunn-féle post hoc teszt a jövedelmezőségi mutatók alapján, a román és magyar klaszterek között

Mutatók	Csoportpár		Dunn teszt statisztika	Standard hiba	Z-érték	Szignifikancia (p)	Korrigált szignifikancia (Bonferroni)
	RO	HU					
ROA (%)	1	1	81,137	29,62	2,739	0,006	**0,56**
	2	1	–220,45	39,025	–5,136	0,003	**0,234**
	3	1	448,765	32,683	13,731	**	**
	4	1	379,758	42,43	8,95	**	**
	1	2	–216,717	31,178	–6,951	**	**
	2	2	–498,304	40,221	–12,389	**	**
	3	2	150,911	34,102	4,425	**	**
	4	2	81,904	43,532	1,881	0,06	**1,00**

Mutatók	Csoportpár		Dunn teszt statisztika	Standard hiba	Z-érték	Szignifikancia (p)	Korrigált szignifikancia (Bonferroni)
	RO	HU					
ROE (%)	1	1	54,728	29,62	1,848	0,065	**1,00**
	2	1	–179,032	39,025	–4,588	**	**
	3	1	485,552	32,683	14,856	**	**
	4	1	352,962	42,43	8,319	**	**
	1	2	–261,712	31,178	–0,35	0,726	**1,00**
	2	2	–280,924	40,221	–12,319	**	**
	3	2	169,112	34,102	4,959	**	**
	4	2	36,522	43,532	0,839	0,401	**1,00**
ROS (%)	1	1	146,159	29,62	4,935	**	**
	2	1	–220,469	39,025	–5,649	**	**
	3	1	369,204	32,683	11,296	**	**
	4	1	595,646	42,43	14,038	**	**
	1	2	–145,461	310,178	–4,66	**	**
	2	2	–512,088	40,221	–12,732	**	**
	3	2	77,584	34,102	2,275	0,023	**1,00**
	4	2	304,023	43,532	6,984	**	**

**A tesztstatisztika 0,01 szinten szignifikáns

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítások alapján

A ROE mutató esetében a román 1-es klaszter szintén nem különbözik szignifikánsan sem a magyar 1-es (p = 0,065), sem a magyar 2-es klasztertől (p = 0,726). A román 4-es és a magyar 2-es klaszter között sem mutatkozott statisztikailag szignifikáns eltérés (p = 0,401).

A ROS mutató alapján azonban kizárólag a román 3-as klaszter (relatíve jól teljesítő) és a magyar 2-es klaszter (relatíve jól teljesítő) nem tér el egymástól szignifikánsan a Bonferroni-korrekció után (p = 0,006; pBonferroni = 0,56).

Ezen eredmények alapján kijelenthető, hogy a magyar és a román klaszterek nem tekinthetők teljes mértékben egymásnak megfeleltethetőnek. Bár a ROA és ROE mutatók alapján a román 1-es és a magyar 1-es klaszter, illetve a román 4-es és a magyar 2-es klaszter között hasonlóság figyelhető meg, a ROS mutató tekintetében ezek az összefüggések már nem igazolhatók.

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A romániai és magyarországi szállodák pénzügyi teljesítményének összehasonlító elemzése alapján indokolttá vált a klaszterelemzés alkalmazása, különösen az ágazatra jellemző heterogenitás miatt. A romániai vállalatokra vonatkozó eredményekhez hasonlóan a magyar minta esetében is hét statisztikailag szignifikánsan különböző klaszter került elkülönítésre, ezzel választ adva a második kutatási kérdésre (K2).

A vizsgált ötéves időszakra (2018–2022) számított jövedelmezőségi mutatók (ROA, ROE, ROS) alapján képzett magyar klaszterek teljesítménysorrendje a következőképpen alakult: 2., 3., 1., 5., 6., 4. és 7. klaszter. A román mintához hasonlóan ezek is három csoportba sorolhatók: relatíve jól, közepesen és gyengén teljesítő klaszterek. Fontos különbség azonban, hogy a teljesítménycsoportok határai Magyarországon alacsonyabb értékeknél húzódnak. A magyar vállalatok 45,97%-a tartozik a jól, 50,23%-a a közepesen, míg 3,8%-a a gyengén teljesítők közé. Ugyanakkor a magyar jól teljesítő klaszterek ROA és ROE értékei inkább a román közepesen teljesítő csoporthoz állnak közelebb. Romániában ezzel szemben markánsabban elkülönül a gyengén teljesítő klaszter, amely a vállalatok 14,36%-át foglalja magában. Az eredmények megerősítették a korábban azonosított három teljesítménycsoport létjogosultságát, a tőkeszerkezet, az eszközösszetétel, a likviditás és a költséghatékonyság indikátorai mentén.

A magyar mintában a vállalatok 94,34%-a két fő klaszterbe csoportosult, így a romániai elemzésben szereplő négy legnagyobb klaszterrel szemben ez a két klaszter képezte az összehasonlítás alapját. A Kruskal–Wallis-próba alapján a két ország klaszterei szignifikánsan különböznek egymástól. A Dunn-féle post hoc teszt szerint a román 1-es (közepesen teljesítő) és a magyar 1-es klaszter, valamint a román 4-es (jól teljesítő) és a magyar 2-es klaszter ROA és ROE mutatói alapján részben megfeleltethetők egymásnak, azonban a ROS mutató esetében ez a megfeleltetés már nem áll fenn. Mindez választ ad a harmadik kutatási kérdésre (K3), miszerint teljes klaszterekvivalencia nem állapítható meg, csak részleges megfelelések azonosíthatók.

Az ágazatspecifikus mutatók vizsgálata során megállapítható, hogy Magyarországon fejlettebb turisztikai infrastruktúra és magasabb turisztikai sűrűség figyelhető meg, ugyanakkor a válságkezelés és pénzügyi felzárkózás tekintetében a romániai vállalatok eredményesebben teljesítettek. A reál árbevétel alakulása és a jövedelmezőségi mutatók helyreállása ezt támasztja alá. Ezzel megválaszoltuk az első kutatási kérdést is (K1).

A vizsgált időszakban mindkét országban jellemző volt, hogy a kisebb eszközállománnyal és magasabb saját tőkével rendelkező cégek átlagosan jobb pénzügyi teljesítményt nyújtottak. A román minta esetében több vállalat tartozott a jól tel-

jesítő klaszterbe, míg a magyar minta inkább a közepesen teljesítők felé húzott. Ugyanakkor a magyar klaszterek kisebb szórásértéke mérsékeltebb volatilitást jelez, vagyis a magyar vállalatokat kiegyensúlyozottabb, bár visszafogottabb teljesítmény jellemezte.

A jól teljesítő vállalatok közös jellemzői: alacsony eszközállomány, magasabb saját tőke arány, alacsonyabb kamat- és amortizációs költségek, illetve mérsékelt személyi ráfordítás. Ezek a cégek ellenállóbbnak bizonyultak a gazdasági visszaeséssel szemben.

A különböző teljesítményszintek eltérő stratégiai prioritásokat igényelnek. A jól teljesítő cégeknél a növekedési lehetőségek kiaknázása, a közepeseknél a hatékonyság javítása, míg a gyengén teljesítőknél a pénzügyi stabilitás és a likviditás megerősítése a legfontosabb cél.

A román vállalatokra megfogalmazott javaslatok, például a ROA javítása céljából alkalmazott célzott marketingtevékenységek, árképzési stratégiák, kapacitáskihasználás optimalizálása (Lőrincz, 2025), a magyarországi vállalatok számára is érvényesek lehetnek. Szintén kiemelt jelentőségű lenne a proaktív vállalatirányítás, a kontrollingrendszer fejlesztése, valamint a nemzetközi jó gyakorlatok átvétele.

A tanulmány több lehetséges jövőbeli kutatási irányt is azonosított. Ide tartozik a klaszterstruktúrák idősoros elemzése a COVID-válság előtti és utáni időszakban, a pénzügyi regenerációs pályák vizsgálata, valamint a közép-kelet-európai uniós tagállamok vállalatainak klaszteralapú összehasonlítása. Emellett hasznos lenne a regionális szintű (NUTS-2 vagy megyei) elemzések elvégzése, valamint a kutatás kiterjesztése a turisztikai ágazat más szegmenseire, például a vendéglátásra is. A jelen kutatás korlátjaként említhető, hogy főként nagyobb cégeket vizsgált, ezért a jövőben célszerű lenne kisebb vállalatokat is bevonni, ezzel teljesebb képet nyújtva az ágazat helyzetéről.

HIVATKOZÁSOK

Alreahi, M. – Bujdoso, Z. (2024):. Covid–19 effects on tourism industry, case of Hungary. *Acta Carolus Robertus*, 14(Különszám), 15–27. https://doi.org/10.33032/acr.6009.

Arie F. – Nagy A. (2023): Impact of six sixma on tourism industries performance in Indonesia: evidence from structural equation model. Annals of the University of Oradea, *Economic Science Series*| EBSCOhost. https://doi.org/10.47535/1991auoes32(1)002.

Baker, D. (2014): The Effects of Terrorism on the Travel and Tourism Industry. International *Journal of Religious Tourism and Pilgrimage* 2(1). https://doi.org/https://doi.org/10.21427/D7VX3D.

Dang, T. T. – Linh, N. T. X. – Nguyen, H. T. – Hoang, D. C. (2024): Impacts of Capital Structure on Microfinance Institutions' Risk: Evidence from Low- and Middle-Income Countries. In N. Ngoc Thach, V. Kreinovich, D. T. Ha, – N. D. Trung (ed.) *Optimal Transport Statistics for Economics and Related Topics* (654–666). Cham: *Springer Nature Switzerland*. https://doi.org/10.1007/978-3-031-35763-3_46.

Danso, A. – Lartey, T. A. – Gyimah, D. – Adu-Ameyaw, E. (2020): Leverage and performance: Do size and crisis matter? *Managerial Finance*, 47(5), 635–655. https://doi.org/10.1108/MF-10-2019-0522.

Deb, C. – Lee, S. E. (2018): Determining key variables influencing energy consumption in office buildings through cluster analysis of pre- and post-retrofit building data. *Energy and Buildings* 159, 228–245. https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2017.11.007.

Darabos, É. (2024): The Hungarian Tourism and Hospitality Sector in the Mirror of the Crises.

Annals of the University of Oradea, Economic Science Series, 33(1), 46-52. https://doi.org/10.47535/1991AUOES33(1)005.

Dedkova, E. – Gudkov, A. (2020): Tourism Export Potential: Problems of Competitiveness and Financial Support. In T. Antipova (ed.), *Integrated Science in Digital Age* (187–202). Cham: *Springer International Publishing.* https://doi.org/10.1007/978-3-030-22493-6_17.

Donthu, N. – Gustafsson, A. (2020): Effects of COVID–19 on business and research. *Journal of Business Research*, 117, 284–289. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.06.008.

Droj, L. – Ban, O. I. – Droj, G. (2021): Comparative Analysis of the Financial Performance of Tourism Companies Located in Central and Eastern Europe. In G. Karanovic, P. Polychronidou, – A. Karasavvoglou (ed.), The Changing Financial Landscape: Financial Performance Analysis of Real and Banking Sectors in Europe (o. 81–95). Cham: *Springer International Publishing.* https://doi.org/10.1007/978-3-030-82778-6_5.

Droj, L. – Droj, G. (2021): Considerations regarding the impact of the covid-19 pandemics over the financial performance at the level of the tourism companies operating in Central and Eastern Europe. *The Annals Of The University Of Oradea. Economic Sciences,* 30(2), 291–298. https://doi.org/10.47535/1991AUOES30(2)030.

Farkas, F. – Póta, C. P., – Becsky-Nagy, P. (2022): Changes in Payment Patterns in Hungary During the Pandemic. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 19, 1061–1074. https://doi.org/10.37394/23207.2022.19.93.

Fenyves, V. – Zsido, K. E. – Bircea, I. – Tarnoczi, T. (2020): Financial performance of Hungarian and Romanian retail food small businesses. *British Food Journal*, 122(11), 3451–3471. https://doi.org/10.1108/BFJ-05-2019-0330.

Gomoi, B. C. (2021): Analiza financiară a unei entități din domeniul turismului–între

normalitate și pandemia de COVID-19. *CECCAR Business Review*, 2(9)12–21, https://doi.org/10.37945/cbr.2021.09.02.

Kővári-Tóth, T. – Müller, D. – Kővári, I. (2024): Analysis of the Turnover of Hungarian Spas. GeoJournal of Tourism and Geosites, 55(3), 1454-1460. https://doi.org/10.30892/gtg.56402-1316.

Kumar, P. B. (2021): Regional and local tourism in covid-19 times: a study of alappuzha in Kerala. *Revista de Turism - Studii Si Cercetari in Turism*, (31) https://doi.org/10.4316/rdt.31.178.

Lőrincz, A. (2025): Financial performance of tourism companies in Romania. *Acta Carolus Robertus*, 15(1), 171–189. https://doi.org/10.33032/acr.5938.

Mihalciuc, C. C. (2022): Analysis of the main financial indicators for the entities in the tourist sector of the North - East Region from Romania in a pandemic context. *Revista de Turism - Studii Si Cercetari in Turism*, (34). https://doi.org/10.4316/rdt.34.145.

Neacșu, M. – Georgescu, I. E. (2024): Analysing the Impact of Crises on Financial Performance: Empirical Insights from Tourism and Transport Companies Listed on the Bucharest Stock Exchange (during 2005–2022). *Journal of Risk and Financial Management*, 17(2)80. https://doi.org/10.3390/jrfm17020080.

Nguyễn Thị Xuân, H. (2022). The Effect of COVID–19 Pandemic on Financial Performance of Firms: Empirical Evidence from Vietnamese Logistics Enterprises. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business* 9(2)177–183. https://doi.org/10.13106/jafeb.2022.vol9.no2.0177.

Nugroho, L. – Orban, I. – Utami, W. – Hidayah, N. – Nugraha, E. (2023): Liquidity Surplus and Profitability: How Does Liquidity Affect Profitability prior to and during COVID–19? (Empirical Indonesian Banking Sector). *WSEAS Transactions on Business and Economics*, (21)59–70. https://doi.org/10.37394/23207.2024.21.6.

Orîndaru, A. – Popescu, M.-F. – Alexoaei, A. P. – Căescu, Ș.C. – Florescu, M. S. – Orzan, A. O. (2021): Tourism in a post-COVID–19 era: Sustainable strategies for industry's recovery. *Sustainability* 13(12), 6781.

Panno, A. (2019): Performance measurement and management in small companies of the service sector; evidence from a sample of Italian hotels. *Measuring Business Excellence*, 24(2) 133–160. https://doi.org/10.1108/MBE-01-2018-0004.

Rosselló, J. – Becken, S. – Santana-Gallego, M. (2020): The effects of natural disasters on international tourism: A global analysis. *Tourism Management*, 79, 104080. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104080.

Sheldon, P. – Dwyer, L. (2010): The Global Financial Crisis and Tourism: Perspectives of the Academy. *Journal of Travel Research*, 49(1) 3–4. https://doi.org/10.1177/0047287509353191.

Smeral, E. (2010): Impacts of the World Recession and Economic Crisis on Tourism: Forecasts and Potential Risks. *Journal of Travel Research*, 49(1), 31–38. https://doi.org/10.1177/0047287509353192.

Song, H. – Lin, S. (2010): Impacts of the financial and economic crisis on tourism in Asia. *Journal of Travel Research*, 49(1) 16–30. https://doi.org/10.1177/0047287509353190.

Szenderák, J. – Rákos, M. – Kőmíves, P. M. – Bácsné Bába, É. – Bacho, R. – Pataki, G. – Gyurián, N. – Lázár, E. – Suhányi, L. – Fenyves, V. (2024): Who could work remotely during the COVID–19 pandemic? Perspectives from Hungary and Slovakia. *Forum for Social Economics*. https://doi.org/10.1080/07360932.2025.2458604.

Tomej, K. – Bilynets, I. (2024): Large-scale tourism transformations through regeneration: A living systems perspective on tourism developments in Ukraine during the war. *Annals of Toursim Research* 109, 103856. https://doi.org/10.1016/j.annals.2024.103856.

WTTC (2022): Romania 2022 Annual Research: Key Highlights. (Letöltve: 2022.11.10.) https://researchhub.wttc.org.

WTTC (2024): Travel & tourism economic impact 2023. (Letöltve: 2024.05.01.) https://assets-global.website-files.com/6329bc97af73223b575983ac/647f1abe6695efae23eff97d_EIR2023-Romania.pdf.